

TRANSFORMÁCIA POĽNOHOSPODÁRSTVA V PREŠOVSKOM KRAJI

Tatiana MINTÁLOVÁ¹ – Jana FERTAĽOVÁ²

Abstract: The article deals with the analysis of main agricultural characteristics of the Prešov region under the influence of transformation processes in the Slovak Republic since 1989. The article is about the trends in animal and vegetable production and modification of business subjects. Finally, we tried to characterise the actual situation of these trends and the situation of agriculture in the Prešov region.

Key words: transformation, agriculture, vegetable production, animal production

Úvod

Po rozpade socialistického systému koncom r. 1989 nová vláda vtedajšej Československej republiky zahájila začiatkom r. 1991 program ekonomických reforiem. Súčasťou programu bola transformácia poľnohospodárstva na princípe vlastníctva pôdy a iného poľnohospodárskeho majetku, zameraná na vytvorenie trhovo orientovaného poľnohospodárstva schopného medzinárodnej konkurencie. Počas prvého obdobia transformácie bola poľnohospodárska politika Slovenskej republiky zameraná na implementáciu programu premeny potravinárstva a poľnohospodárstva prostredníctvom nasledovných opatrení:

- a) vytvorenie motivačného rámca pre výrobcov, spracovateľov a obchodníkov v súlade s požiadavkami trhového poľnohospodárskeho a potravinárskeho systému;
- b) privatizácia hlavných výrobných prostriedkov v poľnohospodárskej prvovýrobe, ako aj v spracovateľskom priemysle;
- c) inštitucionálne a regulatívne zmeny v smere zosilnenia trhových funkcií.

Po prvých niekoľkých rokoch vyznačujúcich sa extrémne liberálnou poľnohospodárskou politikou s dramatickým dopadom na celé odvetvie v rámci ČSFR, slovenská vláda v r. 1993 prijala „Konceptiu a zásady poľnohospodárskej politiky“. Primárnym zámerom jej prijatia bolo zastaviť pokles a vytvoriť podmienky pre stabilizáciu a rozvoj slovenského poľnohospodárstva. Hlavné ciele Konceptie sa týkali potravinovej bezpečnosti štátu, ekonomickej stability, primeraných príjmov odvetvia, vyváženého regionálneho rozvoja, zlepšovania a ochrany poľnohospodárskej pôdy a podpory poľnohospodárstva v znevýhodnených a hornatých oblastiach Slovenska. Tieto zámery sa mali realizovať formou štátnej finančnej podpory, ako aj prostredníctvom podrobného určenia stratégie investičných činností, veľkosti stád hospodárskych zvierat, využívania pôdy a štruktúry produkcie, čiže indikatívnym plánovaním. Program (vypracovaný v r. 1992) bol obsiahnutý v poľnohospodárskych politikách nasledujúcich rokov, predovšetkým do roku 1998, i keď jeho ciele neboli dosiahnuté. Celkový prístup k sektoru, ktorý sa zakladal na intervenciách,

1 Mgr. Tatiana Mintálová, Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: tami@unipo.sk

2 Mgr. Jana Fertaľová, Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: pesakova@unipo.sk

na výdatnej dotačnej politike a na systéme finančných podpôr vytvoril bariéry pôsobiace proti efektívnej reštrukturalizácii.

Spomínaný vývoj vyústil do súčasnej situácie, ktorú charakterizujú nasledovné hlavné črty:

- Nedokončená privatizácia pôdy. Okrem väčšiny pôdy, ktorá po celý čas, i keď kolektivizovaná, ostala v súkromnom vlastníctve (približne 68 %), na základe vyše 40 000 reštitučných nárokov sa realizovala reštitúcia asi 200 000 hektárov, t.j. 8 % poľnohospodárskeho pôdneho fondu. Pritom v štátnom pôdnom fonde ostala trikrát väčšia rozloha (600 000 hektárov), predstavujúca väčšinou pôdu neidentifikovaných vlastníkov. To znamená, že štvrtina poľnohospodárskej pôdy SR ostáva pod štátnou kontrolou.
- Hlavnou formou transakcií s pôdou je jej prenájom. Štátny pozemkový fond používa svoje rozsiahle pôdne zdroje na prenájom družstvám, prípadne jednotlivcom a ovláda tým slovenský trh s pôdou. Mnohí vlastníci pôdy žijú v mestách a nemajú v úmysle vyvíjať poľnohospodársku činnosť. Táto pôda sa potom taktiež prenajíma družstvám, ale aj súkromne hospodáriacim roľníkom. Trh kúpy a predaja pôdy na Slovensku sa ešte nerozvinul.
- Prevládajú veľké farmy. Družstvá prevádzkujú (ale nevlastnia) 80 % poľnohospodárskej pôdy na Slovensku. Pôdu prenajímajú jednak od štátu, jednak od jednotlivých majiteľov - obyvateľov miest a vlastníkov pôdy nežijúcich na vidieku. Súčasné družstevné pozemky sú podstatne menšie ako za socializmu (majú v priemere 1 500 hektárov, pred r. 1990 mali okolo 2 500 ha), avšak aj tak sú omnoho rozľahlejšie než komerčné farmy v trhových ekonomikách, ktorých typická rozloha je 100 - 200 hektárov.
- Rentabilita v poľnohospodárstve je nízka, avšak súkromne hospodáriaci roľníci majú lepšie výsledky. Súkromné farmy produkujú 30 % poľnohospodárskych výstupov na 7 % poľnohospodárskej pôdy, pracujú teda s relatívne štvornásobne vyššou produktivitou než družstvá. Nižšia produktivita družstiev sa odráža aj v ich zníženej ziskovosti. Takmer polovica všetkých družstiev vykazuje celkovú stratu, kým segment súkromných fariem je mierne ziskový, a iba 30 % z nich vykazuje straty. Pritom však celková ziskovosť odvetvia poľnohospodárstva, pokiaľ možno ešte hovoriť o ziskovosti niektorých fariem, sa udržiava najmä vďaka vládnym subvenciám, bez ktorých by sa aj súkromné farmy stali stratovými.
- Farmy nie sú schopné splácať dlžoby. Podniky právnických osôb majú krytých asi 40 % svojho kapitálu záväzkami. Už to možno v globálnom meradle považovať za pomerne vysokú hodnotu, avšak situáciu ešte viac sťažuje skutočnosť, že farmy, pre svoju nedostatočnú ziskovosť, nie sú schopné splácať svoje dlhy. Družstvá vcelku dosahujú ako-tak vyrovnané bilancie výrobných a prevádzkových nákladov, ale ich prevádzkový zisk nestačí na krytie úrokov, ktoré sa pohybujú na úrovni 3 - 4 % tržieb. To znamená, že podniky právnických osôb ako skupina sú v princípe insolventné.
- Nedostatočne reštrukturalizované družstvá. Trvale nerentabilné farmy sa v trhových ekonomikách reštrukturalizujú tak, aby zlepšili produktivitu, alebo prestanú podnikať. Na Slovensku však chronicky stratové farmy fungujú aj naďalej, bez akékoľvek významnej snahy po reštrukturalizácii a po prispôbení činnosti novému

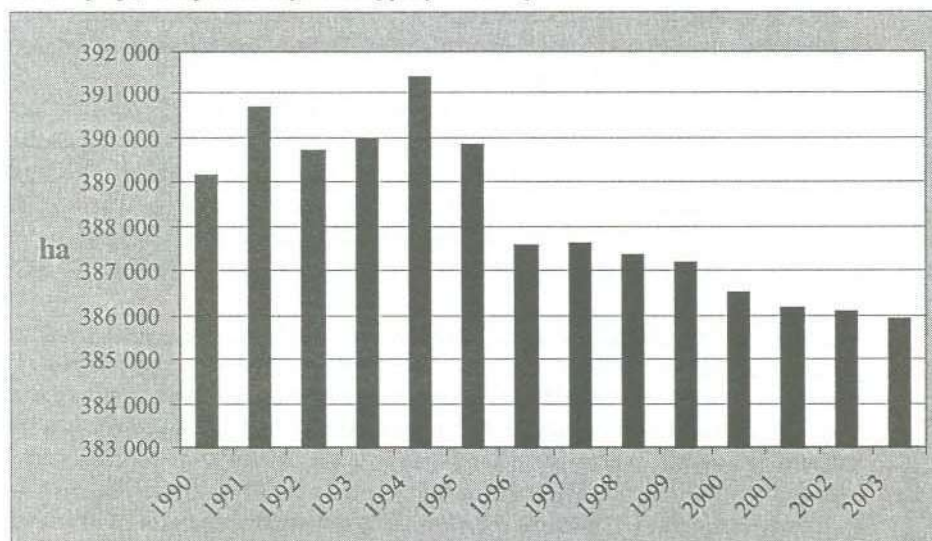
ekonomickému prostrediu. Kým budú schopné maskovať straty veľkorysými subvenciami a riešiť svoju insolventnosť úvermi, nebudú pociťovať tlak, ktorý by ich nútil k reštrukturalizácii, k vyššej produktivite a k rentabilite.

1 Výrobné faktory

1.1 Poľnohospodárska pôda

Jednou z charakteristík posledných rokov plných štrukturálnych zmien je úbytok poľnohospodárskej pôdy. Len v Prešovskom kraji od roku 1989 do súčasnosti jej hodnoty poklesli o 3240 ha. Vývoj úbytku poľnohospodárskej pôdy Prešovského kraja je znázornený v nasledujúcom grafe (obr. 1)

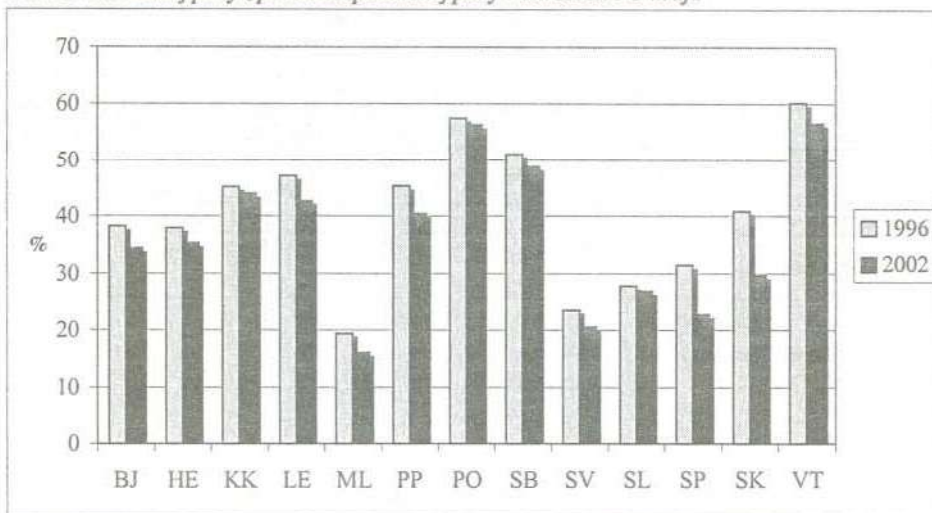
Obr. 1 Vývoj zmien poľnohospodárskej pôdy v PO kraji

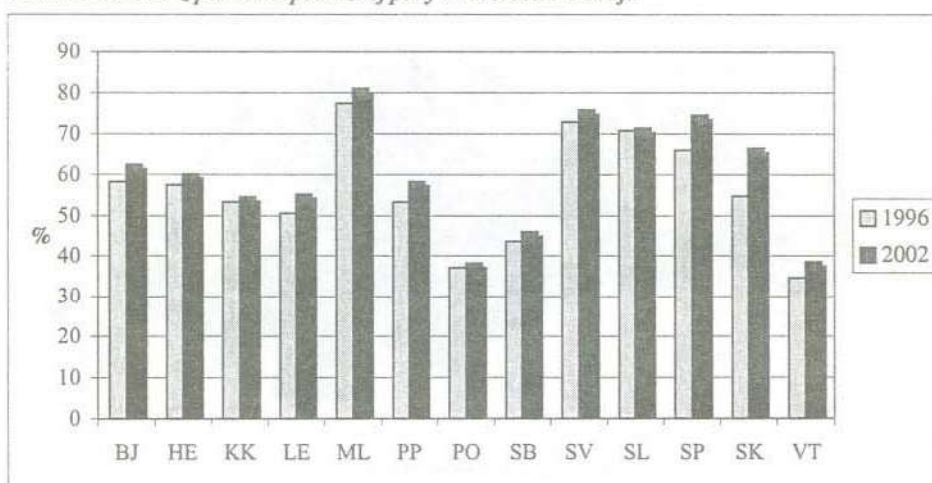
Priebeh úbytku poľnohospodárskej pôdy má kolísavý charakter. Maximálna hodnota v PO kraji sa v roku 1994 pohybovala okolo 391 401 ha, čo bolo dôsledok reštitučných zákonov uvedených do platnosti práve v tomto období. Následne nastáva úbytok, až do roku 1996, kedy sa situácia na štyri roky relatívne stabilizovala. V roku 2000 dochádza k opätovnému poklesu a v súčasnosti zaberá poľnohospodárska pôda PO kraja 385 890 ha.

V štruktúre využitia pôdneho fondu v období transformácie, došlo najmä k zníženiu výmery ornej pôdy. Ak hodnotíme transformačné obdobie 1990 – 2003, môžeme konštatovať, že pokles ornej pôdy je o niečo rapídnejší a v súčasnosti je rozloha 149 515 ha - 84% jej rozlohy v roku 1990. Len za posledných 8 rokov nastal úbytok o 16 221 ha, čo je pokles približne o 10 % (v roku 2003 to bolo 149 515 ha, v roku 1996 sa hodnoty pohybovali okolo 165 736 ha). Naproti tomu dochádza k zvýšeniu výmery trvalých trávnych porastov o 15 005 ha (v roku 2003 to bolo 223 201 ha oproti roku 1996 kedy to bolo 208 196 ha). K menšiemu poklesu došlo i u špeciálnych kultúr (obr. 2, obr.3).

Obr. 2 Podiel ornej pôdy z poľnohospodárskej pôdy v okresoch PO kraja

Obr.3 Podiel TTP z poľnohospodárskej pôdy v okresoch PO kraja

Z uvedeného je zjavné, že okresy Prešov, Vranov a Sabinov disponujú viac ako 50 % podielom ornej pôdy z poľnohospodárskej pôdy. Najnižšia hodnota je v okrese Medzilaborce (okolo 15 %) a Snina. Ak porovnáme roky 1996 a 2002, vidíme že úbytok ornej pôdy nastal takmer vo všetkých okresoch rovnomerne, pričom väčší pokles zaznamenali okresy Svidník a Stropkov. Nad 60 % TTP (trvalo trávnatých porastov) z celkovej poľnohospodárskej plochy okresu majú okresy Medzilaborce, Snina, Stará Ľubovňa a Stropkov.

Ak sledujeme zmeny stavu ornej pôdy z celkovej rozlohy na úrovni obcí PO kraja (obr. 4 a obr.5) vidíme, že výraznejšie úbytky ornej pôdy sú pozorovateľné hlavne v severnej časti Prešovského kraja – obce okresu Medzilaborce, pokles zaznamenali i obce severnej časti okresu Bardejov a Stropkov i centrálnej časti okresu Svidník.

Tab. 1 Porovnanie vývoja štruktúry využitia pôdneho fondu v PO kraji a SR

	1990		1997		2003	
	SR v tis. ha	PO kraj v ha	SR v tis. ha	PO kraj v ha	SR v tis. ha	PO kraj v ha
poľnohospodárska pôda	2 448,6	389 130	2 443,6	387 609	2 266 821	385 890
Orná pôda	1 509,5	178 134	1 469,2	165 736	1 385 042	149 515
TTP*	808,3	-	848,2	208 197	815 912	223 201
vinice	31,4	-	28,4	24	17 952	27
záhrady	77,9	-	77,8	11 110	34 084	13 147
Ovocné sady	20,0	-	19	2 518	13 479	

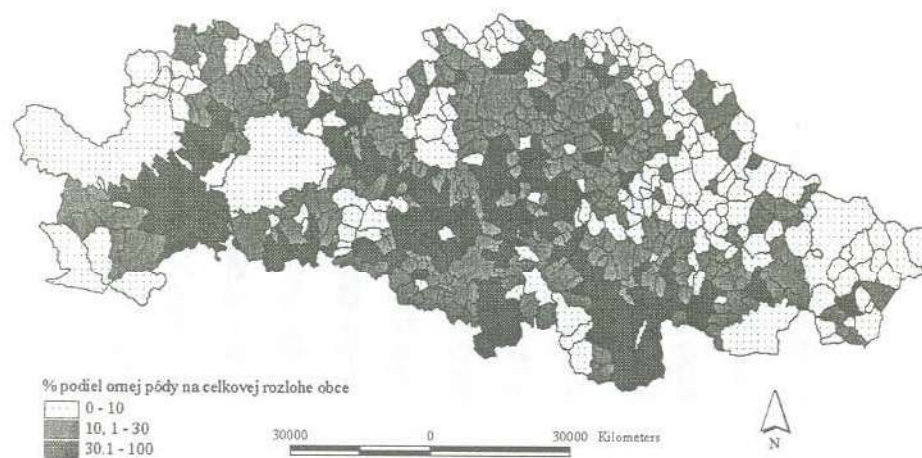
Zdroj: Štatistický úrad SR

* trvalo trávnaté porasty

Obr. 4

Podiel omej pôdy na celkovej rozlohe obcí Prešovského kraja v roku 1996

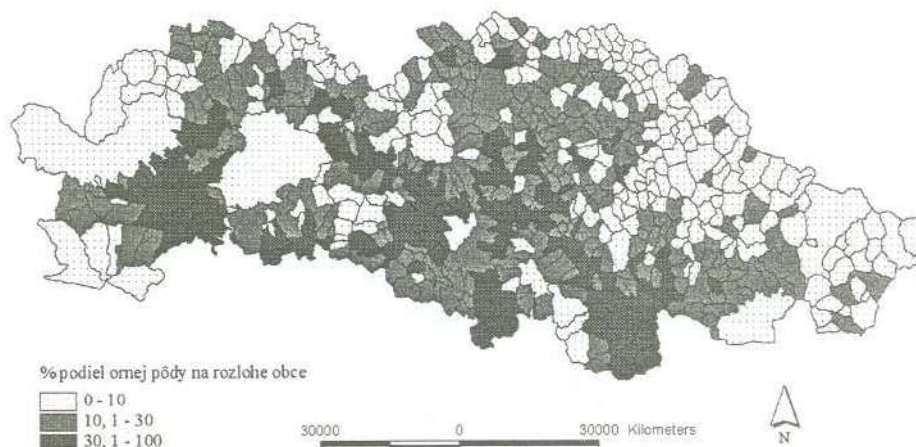
autor: Pešáková, J. - Mintálová, T.

Obr. 5

Podiel ornej pôdy na celkovej rozlohe obcí Prešovského kraja v roku 2002

autor: Pešáková, J. - Mintálová, T.

1.2 Kapitálová vybavenosť

Nevyhovujúca štruktúra kapitálu vo väzbe na jeho úžitkovú hodnotu spôsobila po výraznom poklese dopytu a ponuky nízke využitie výrobných kapacít. I to je jeden z dôvodov zvyšovania fixných nákladov produkcie. Proces adaptácie kapitálovej vybavenosti trhovým podmienkam sa ešte neskončil, je sťažený transformačnou recesiou a nepostačujúcou reprodukciou fixného kapitálu. Nadalej klesá hodnota hmotného a nehmotného investičného majetku. Investície do budov a stavieb, ale najmä strojov sú nepostačujúce. Normálna reprodukcia fixného kapitálu z dôvodu nedostatku finančných prostriedkov, ako aj pomalejšia reštrukturalizácia podnikateľskej sféry zatiaľ nefunguje tak, ako by mala.

Zmeny v kapitálovej vybavenosti možno charakterizovať nasledovne:

- Počet objektov na ustajnenie zvierat má trvalo klesajúcu tendenciu, ich znižovanie je pomalšie, ako znižovanie počtu stavov zvierat.
- Výrazne poklesli počty manipulačných skladov objemových krmív.
- Podstatne sa zredukovala použiteľná technika a dochádza k vyššiemu zaťaženiu poľnohospodárskych strojov.
- Chýba technická vybavenosť na pozberovú a trhovú úpravu zemiakov.
- Podstatne sa znížila nákladná doprava v poľnohospodárstve a zvýšil sa podiel traktorovej dopravy.
- Celková opotrebovanosť techniky v RV prevyšuje 77 % a priemerný vek strojov je 10 rokov a viac.
- V živočíšnej výrobe je situácia v strojovom vybavení priaznivejšia, kde priemerný vek technických zariadení je približne 8 rokov.
- Stav hospodárskych zvierat posudzovaný ako súčasť majetku poľnohospodárskych subjektov mal od r. 1990 klesajúcu tendenciu, takže podiel zvierat na celkovom ma-

jetku už predstavuje iba 5 %. K najvyššiemu úbytku došlo u oviec a ošípaných v prvých rokoch transformácie.

1.3 Pracovné sily

Transformačné procesy poľnohospodárstva Prešovského kraja sa prejavili taktiež v značnom znížení podielu zamestnaných v poľnohospodárstve na celkovom podiele ekonomicky aktívneho obyvateľstva obr. 6. Vo všeobecnosti môžeme konštatovať že za desať rokov nastal pokles osôb zamestnaných v poľnohospodárstve klesol vo všetkých obciach Prešovského kraja (obr.7, obr.8).

V štruktúre ekonomických odvetví sa poľnohospodárstvo svojím tempom znižovania zamestnanosti stále drží na prvom mieste. Za obdobie rokov 1991-2002 poklesol počet zamestnancov v PO kraji o viac ako 40 879 osôb, to je o 65 %. V roku 2002 počet osôb zamestnaných v poľnohospodárstve, poľovníctve a lesníctve bol 22 012. Tendencia znižovania zamestnanosti v poľnohospodárstve stále pretrváva, aj keď znižovanie počtu pracovníkov po roku 1993 pokračuje už pomalším tempom ako v počiatočných rokoch transformácie (obr. 8).

Pokles počtu zamestnancov nie je primerane nahradený technicko-technologickým vybavením, ktoré by bolo dlhodobým zdrojom rastu produktivity práce. Doteraz dosiahnutý prírastok v produktivite práce zo znižovania pracovných síl v poľnohospodárstve je racionalizačným efektom, ktorý vznikol ako dôsledok rozpočtových obmedzení, ktoré prinútili podnikateľskú sféru zredukovať predtým rozšírenú sociálnu zamestnanosť. Premietá sa to v zmene profesiovej štruktúry, keď najvyšší pokles nastal v skupine "ostatní pracovníci (robotníci)", ktorú predstavovali najmä málo kvalifikované pracovné sily. Výrazne klesli aj počty pracovníkov v živočíšnej výrobe a to v dôsledku znižovania počtov dobytku, najmä kráv, avšak tento pokles bol sprevádzaný zvyšovaním produktivity práce. Relatívne najmenej sa znížili počty technicko-hospodárskych pracovníkov a pracovníkov dielní a opravárov. Problémom však naďalej zostáva vysoký priemerný vek poľnohospodárskych pracovníkov v porovnaní s priemerným vekom v ostatných hospodárskych odvetviach.

Tab. 2 Vývoj zamestnanosti a priemerných miezd v poľnohospodárstve SR

rok	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Počet pracovníkov v poľnohosp. ¹⁾	62891	31656	27597	23780	22046	21718	25802	23676	22134	22791	21684	22012
Priemerné nominálne mesačné mzdy	3538	3318	4216	4891	5359	5879	6471	7034	7824	8012	8786	9453
Relatívna zamestnanosť na 100 ha p.p. ²⁾	16,6	8,10	7,08	6,09	5,63	5,57	6,65	6,10	5,71	5,89	5,61	5,7

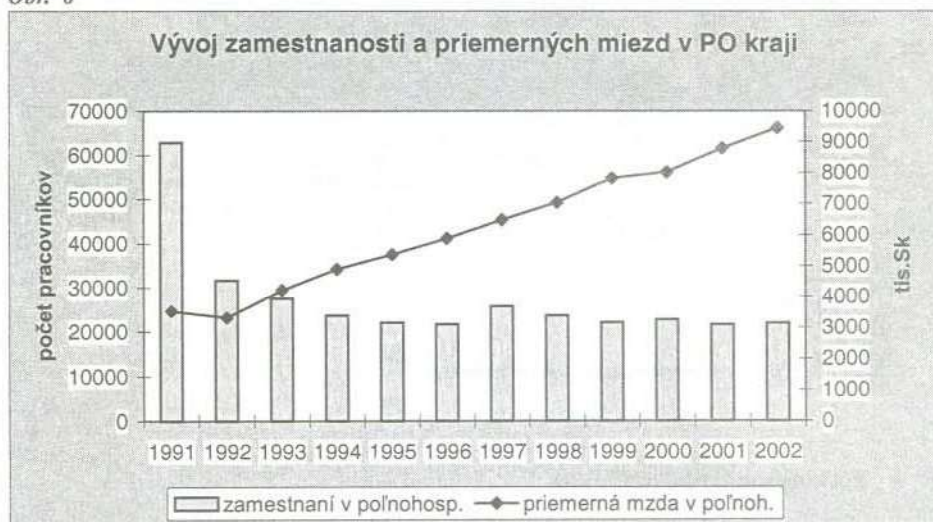
Zdroj: Štatistický úrad SR

1) prepočítané osoby

2) prepočet na celkový výmeru p.p.

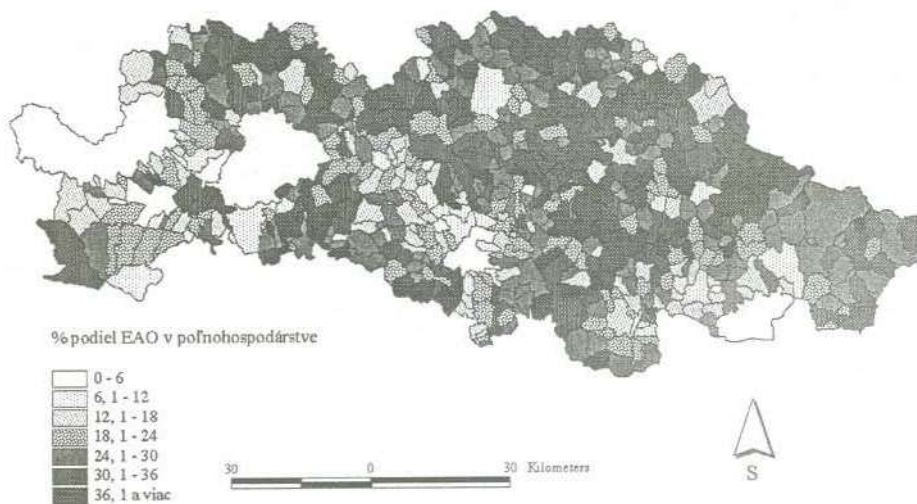
Mzdový vývoj v poľnohospodárstve (obr.6) zaostáva za ostatnými odvetviami národného hospodárstva. Priemerná mzda v poľnohospodárstve dosahuje iba 77% z priemernej mzdy zamestnanca národného hospodárstva a len 2,6 násobok minimálnej mzdy. Priemerná mzda v roku 2002 sa pohybovala okolo 9 372 Sk, čo je najnižšia priemerná mesačná mzda poľnohospodárov v rámci Slovenska (SR to je 10 556) a najvyššia spomedzi okresov PO kraja je v okrese Bardejov a to 12 419 Sk.

Obr. 6

Obr.7

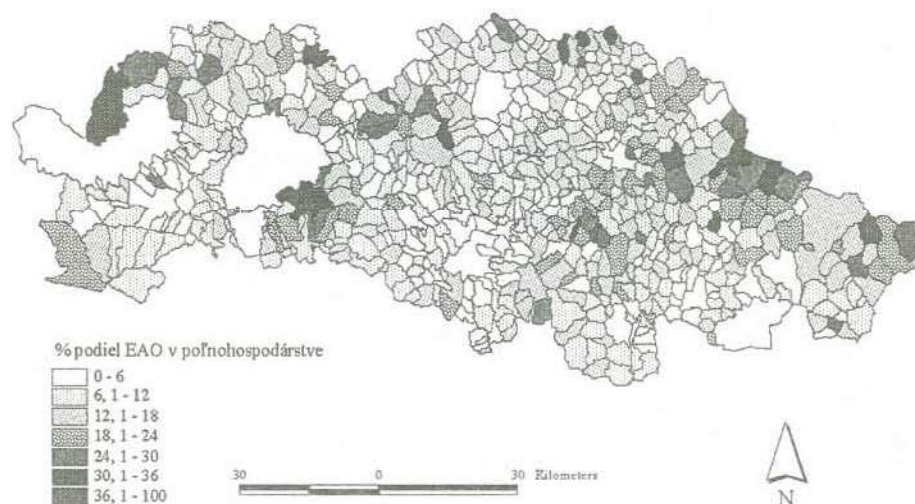
Podiel EAO v poľnohospodárstve na celkovom počte EAO v Prešovskom kraji v roku 1991
 autor: Pešáková, J - Mintálová, T.

Obr.8

Podiel EAO v poľnohospodárstve na celkovom počte EAO v Prešovskom kraji v roku 2001

autor: Pešáková, J - Mintálová, T.

2 Poľnohospodárska produkcia

Hrubá poľnohospodárska produkcia PO kraja v období rokov 1990-2002 sa znížila o 46 %.

Prudký pokles v prvých rokoch transformácie kulminoval v r. 1993, kedy nastal mierny, avšak kolísavý zvrat k zvyšovaniu a stabilizácii produkcie do roku 1996. Výraznejší pokles hrubej poľnohospodárskej produkcie nastal v období rokov 1996 – 2002. V roku 1996 bola hrubá poľnohospodárska produkcia PO kraja 5 766 706 Sk, pričom v rámci krajov Slovenska bol PO kraj na piatom mieste. V roku 2002 sa množstvo hrubej poľnohospodárskej produkcie pohybovalo okolo 3 220 597 Sk, čo je len 54 % hrubej poľnohospodárskej produkcie roku 1990, kedy to bolo 5 913 000 Sk. Na negatívnych zmenách sa väčšou mierou podieľala hrubá rastlinná produkcia (pokles o 61 %) oproti hrubej živočíšnej produkcii (zníženie o 35 %).

Rastlinná produkcia klesala mierne, výraznejší pokles nastal v období rokov 1996 – 2002. Živočíšna produkcia zaznamenala do roku 1996 dokonca mierny nárast a do roku 2002 tiež klesla.

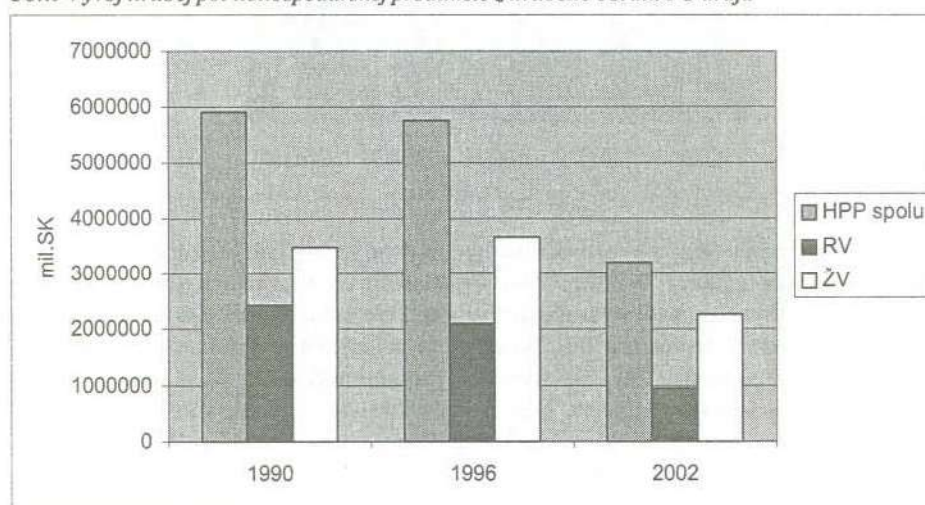
Ak sledujeme hrubú poľnohospodársku produkciu z hrubého obratu podľa krajov a kategórií počtu pracovníkov za rok 2002 na Slovensku, môžeme konštatovať, že PO kraj klesol na 7. miesto v rámci HPP celého poľnohospodárstva. Za malé a stredné podniky je na piatom mieste, ale v HPP za veľké podniky je PO kraj hlboko pod minimom na poslednom ôsmom mieste.

Tab. 3 Vývoj hrubej poľnohospodárskej produkcie PO kraja

rok	HPP z hrubého obratu		
	spolu	rastlinná	živočíšna
1990	5 913 000	2 433 000	3 483 000
1996	5 766 706	2 099 512	3 667 194
2002	3 220 597	953 723	2 266 874

Zdroj: Štatistický úrad SR

Obr.9 Vývoj hrubej poľnohospodárskej produkcie z hrubého obratu PO kraja

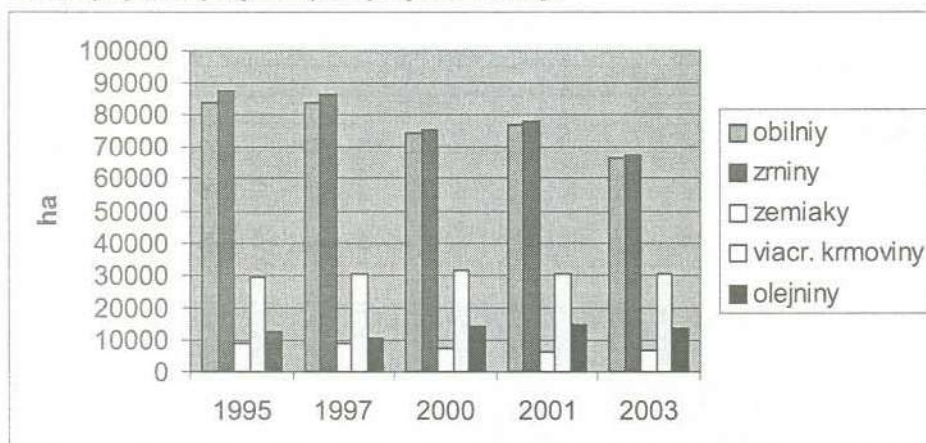

2.1 Rastlinná výroba

V rastlinnej výrobe dochádzalo k zmenám v štruktúre plodín. U ornej pôdy sa oproti roku 1995 mierne zvýšilo zastúpenie olejnin i viacročných krmovín na osevných plochách, no naproti tomu klesli plochy zemiakov o 21,4 % a obilnín o 20,5 % (obr. 10). V celkovej štruktúre poľnohospodárskej pôdy stúpili plochy trvalých trávnych porastov.

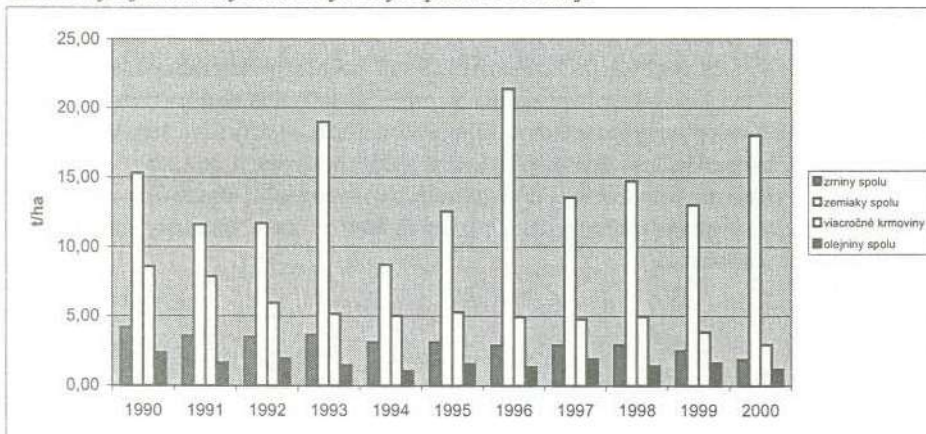
Výrazný je trend premiestňovania lukratívnych trhových plodín do lepších výrobných podmienok, čo možno pokladať za jeden z hlavných faktorov rastu intenzity, efektívnosti a konkurencieschopnosti.

Obr.10 Vývoj zberových plôch vybraných plodín PO kraja

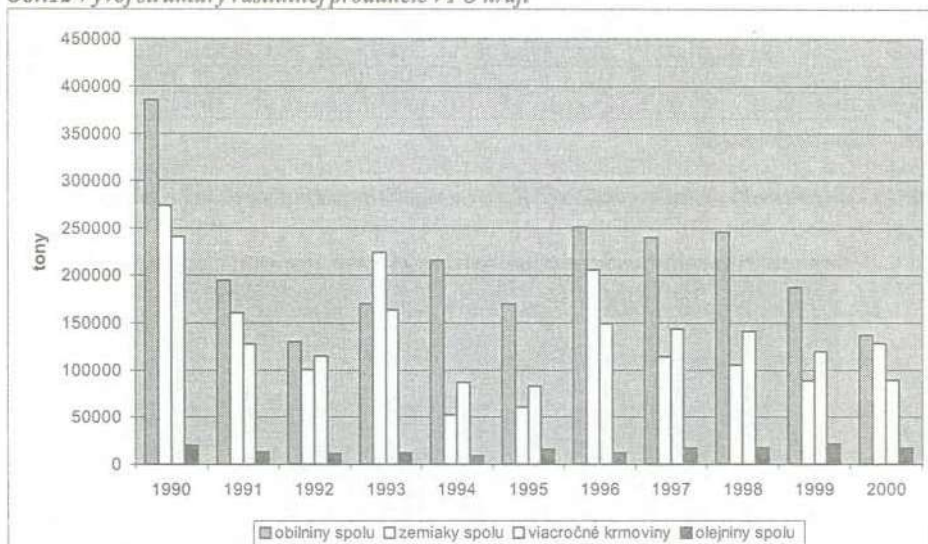
Intenzita produkcie vyjadrená hektárovými úrodami sa vyvíjala pri jednotlivých plodinách diferencovane (obr. 11). Lineárny trend znižovania úrod sa prejavil hlavne u viacročných krmovín. Pomerne stabilné úrody mali zrniny a olejniny. Pri vývoji hektárových úrod zemiakov sú pozorovateľné značné výkyvy, čo poukazuje na nestabilitu intenzity produkcie zemiakov. Od roku 1991 až do roku 1993 mala produkcia zemiakov pomerne rýchle tempo rastu s následným poklesom. V roku 1994 dosiahla extrémne minimálne hodnoty 8,75 t/ha, pričom v roku 1996 to bolo maximum s hodnotou 21,38 t/ha. Po tomto období nastáva opätovný pokles a v roku 2000 boli hektárové úrody zemiakov 18 t/ha.

Obr. 11 Vývoj hektárových úrod vybraných plodín v PO kraji

V období rokov 1990 - 2000 v PO kraji značne poklesla rastlinná výroba. Obilniny a viacročné krmoviny poklesli o 64 %, zemiaky o 53 % a olejniny o 17 %.

Obr.12 Vývoj štruktúry rastlinnej produkcie v PO kraji

Vývoj rastlinnej výroby bol ovplyvnený nižšou spotrebou priemyslových hnojív (v porovnaní s obdobím pred 1990), neharmonickou a neriadenu výživou s relatívnou preferenciou dusíka, poklesom spotreby organických hnojív a odčerpávaním živín z pôdnych zásob. Množstvo použitých pesticídov malo i má klesajúci trend. Rozšíril sa sortiment a disponibilita výkonných osív, ale pretrvávajú pokles používania certifikovaných osív. Z hľadiska pestovateľských technológií sa hodnotené obdobie vyznačovalo nástupom energeticky menej náročných a pôdno-ochranných technológií, používaním kvalitatívne a výkonnostne lepších strojov, traktorov a náradí (aj keď v plošne nedostačujúcej miere), ako aj technicky zastaraných strojov a náradia v dôsledku nedostatočnej obnovy techniky.

Výsledky analýz preukázali, že výkonnosť (produkčný potenciál) biologického materiálu bola i popri technologických nedostatkoch a zníženej hladine vstupov lepšie využitá pri výrobe vo výkonnejšom pestovateľskom prostredí (lepších výrobných podmienkach), s dosahom na celkovú produkciu a efektívnosť.

Transformácia rastlinnej výroby Prešovského kraja sa teda prejavila predovšetkým zmenami v štruktúre využitia ornej pôdy, znížením hektárových úrod pri prevažnej väčšine plodín a v prechode na polointenzívny spôsob pestovania väčšiny plodín pri využívaní celej výmery ornej pôdy. Produkcia v rastlinnej výrobe sa relatívne stabilizovala a väčší dôraz sa kladie i na environmentálny prístup k pestovaniu plodín.

2.2 Živočišná výroba

V živočišnej výrobe došlo k úpadku, ktorý sa prejavil v znížení stavov zvierat, ich úžitkovosti i produkcie. Príčina tohoto stavu je v poklese domáceho odbytu a v neustále sa zvyšujúcom raste importu potravín.

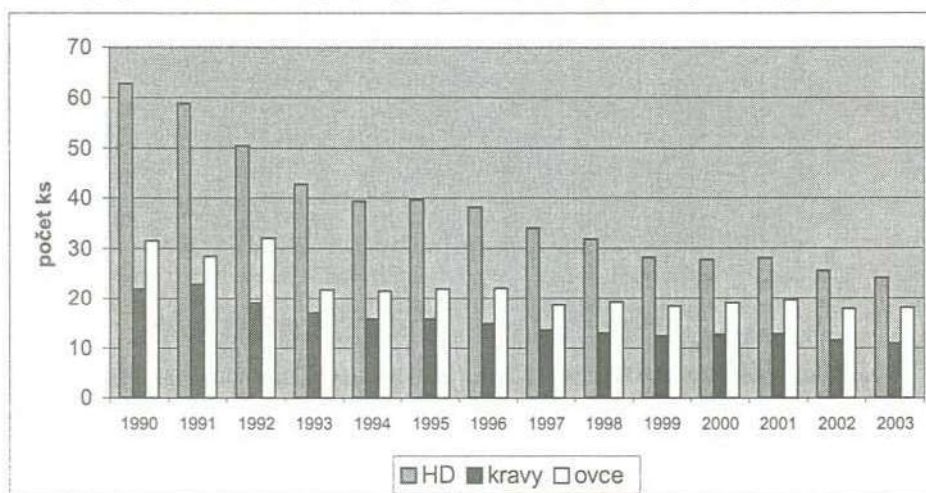
Najväčší pokles intenzity chovu hospodárskych zvierat na 100 ha poľnohospodárskej pôdy oproti roku 1990 zaznamenal hovädzí dobytok a to o 61,5 %, u kráv to bolo o 50,2 % a oviec o 43,2 % (obr. 13).

Tab. 4 Intenzita chovu hospodárskych zvierat na 100 ha poľnoh. pôdy

rok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
HD	62,9	59	50,5	42,7	39,4	39,8	38,1	34	31,9	28,2	27,7	28	25,5	24,2
kravy	21,9	22,9	19,1	16,9	15,7	15,7	14,8	13,5	12,9	12,3	12,6	12,8	11,5	10,9
ovce	31,5	28,3	32	21,8	21,4	21,9	22	18,6	19,3	18,3	19	19,7	17,8	17,9

Zdroj: Štatistický úrad SR

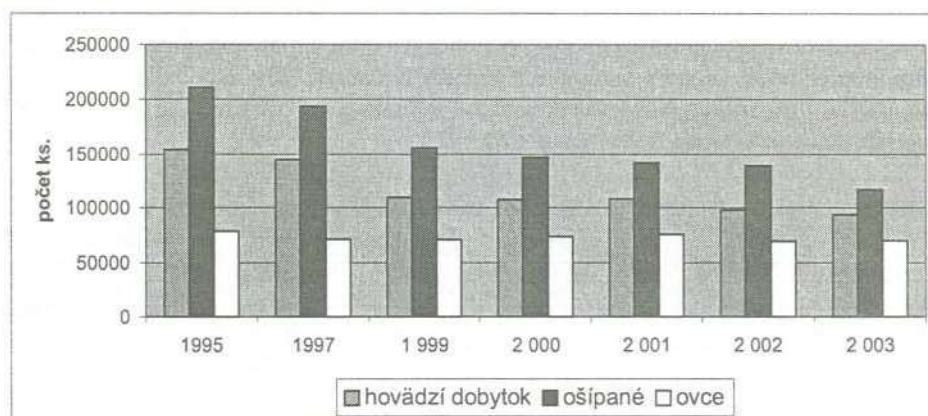
Obr.13 Vývoj intenzity chovu hospodárskych zvierat na 100 ha poľnohospodárskej pôdy v PO kraji

Mierne sa zvýšil podiel čistokrvného mliekového typu dobytku na úkor kombinovaného. Napriek novým mäsovým plemenám chovu kráv bez trhovej produkcie mlieka, pokračujúca holštajinizácia stáda zhoršuje podmienky pre efektívnu produkciu jatočného dobytku.

Najväčší úbytok početných stavov v rámci živočíšnej výroby (obr. 14) zaznamenal hovädzí dobytok, kde došlo k zníženiu o 40 % oproti roku 1995. Z regionálneho hľadiska relatívne najviac hovädzieho dobytku ubudlo z produkčnejších oblastí (Vranov a Prešov). Celkový počet ošípaných sa znížil o 44 %, pokles bol regionálne diferencovaný s tým, že mierny prírastok zaznamenali okresy Stropkov a Sabinov. Najväčšie úbytky, okresy Poprad a Medzilaborce. Z hľadiska krmovínovej základne by sme túto skutočnosť mohli hodnotiť kladne. Pokles počtov oviec (11 % oproti roku 1995) sa zastavil pod vplyvom dotačnej politiky štátu, ale súčasné stavy nedosahujú úroveň pred rokom 1990. Medzi okresy, v ktorých sa za posledných 8 rokov zvýšili stavy oviec patria Stará Ľubovňa, Zmenilo sa úžitkové zameranie chovu oviec. Poklesla produkcia syra a vlny, zvýšil sa predaj jatočných jahniat ako dôsledok dopytu. Relatívne najnižší úbytok stavov bol u hydiny, čo je spôsobené zvýšeným záujmom spotrebiteľov o hydinové mäso.

Obr. 14 Vývoj stavov HD, oviec a ošípaných v PO kraji

Pokiaľ ide o úžitkovosť hospodárskych zvierat, jej pokles sa zastavil v roku 1994, ale tempo jej zlepšovania je pomalé, nestabilné a regionálne značne diferencované. Zlé sú reprodukčné vlastnosti zvierat, najmä u ošípaných, ale aj pri hovädzom dobytku. Nepriaznivý stav v úžitkovosti ošípaných často súvisí s nedostatkom pohotových finančných prostriedkov na nákup kvalitných krmných zmesí, ktoré sú nahrádzané vlastnými, menej kvalitnými krmivami. Poklesla aj chovateľská disciplína.

Produkcia a predaj živočíšnych výrobkov, oproti roku 1990 podstatne poklesol pod vplyvom zníženého dopytu. Zastavenie poklesu nastalo v rokoch 1993-1994. Miera poklesu i oživenia pri jednotlivých produktoch je rôzna. Kým výroba a predaj jatočnej hydiny a vajec narastá, predaj mlieka stagnuje a produkcia ošípaných nepokrýva domácu potrebu. Najhoršie je na tom produkcia hovädzieho mäsa, kde predaj naďalej klesá. Produkcia ovčieho syra sa znižuje, pretože chov oviec sa orientuje na úžitkové typy produkujúce jahňacie mäso, ktoré má veľmi dobrý odbyt v zahraničí, hlavne do Talianska.

Prudký pokles počtov zvierat od r. 1990 do r. 1999 viedol k výraznému zvýšeniu intenzity výroby. Na druhej strane intenzita v rastlinnej výrobe, ktorá sa podľa hodnoty produkcie na hektár ornej (resp. osiatej) pôdy po roku 1990 taktiež prudko znížila, sa podarilo po r. 1993 stabilizovať len na úrovni dvoch tretín úrovne z r. 1990.

3 Vlastnícke vzťahy v poľnohospodárstve

Štruktúru poľnohospodárskych podnikov ovplyvnili zmeny legislatívnych predpisov a makroekonomických podmienok po roku 1990. Vnikli nové formy podnikania, vzrástol počet subjektov a ich priemerná koncentrácia sa znížila. Nové vlastnícko-podnikateľské a výrobné štruktúry poľnohospodárskeho odvetvia nie sú v súčasnosti úplne konsolidované, hlavne z dôvodov:

- neujasnených majetkoprávných pomerov k pôde a poľnohospodárskemu majetku
- nedokončené transformácie a reštitúcie
- nedokončené privatizácie bývalých štátnych majetkov a štátnej poľnohospodárskej pôdy

Aj keď podiel fyzických osôb po roku 1990 mal stúpajúcu tendenciu, v roku 1999 dosiahol len 10 % a v roku 2001 už tvoril len 8 % obhospodarovanej poľnohospodárskej pôdy. Zostávajúcich 90 % pripadá na podniky právnických osôb. Pritom približne 30 % poľnohospodárskej pôdy, na ktorej hospodária podniky fyzických osôb sú podniky s výmerou nad 100 ha. Tieto podniky (s prevahou sezónnej zamestnanosti) však nemajú charakter tradičných rodinných fariem, typických pre štáty EÚ.

Tab.5 Vývoj štruktúry fariem v PO kraji podľa druhu vlastníctva v okresoch PO kraja

	spolu			Súkromné/zahraničné			Štátne/cirkevné			družstevné		
	1993	1997	2001	1993	1997	2001	1993	1997	2001	1993	1997	2001
PK	5 100	2 135	9 066	4 640	1 902	8 910/11	172	8	7	288	225	136
BJ	518	270	571	475	240	551	10	0	0	33	30	20
HE	728	116	440	672	83	431/4	14	0	0	42	33	5
KK	-	286	1 494	-	274	1 479/1	-	1	1/1	-	11	12
LE	420	124	619	381	111	607	17	0	0	22	13	12
ML	-	19	144	-	7	139/1	-	1	1	-	11	3
PP	1 001	120	615	915	120	597	33	0	1	53	18	17
PO	1 345	313	1 480	1 233	289	1 468/1	58	3	1/1	54	21	9
SB	-	75	765	-	67	758/1	-	1	1	-	7	5
SV	396	42	334	348	37	330/3	18	1	1	29	4	-
SL	276	209	1 110	241	194	1 098	13	0	0	22	15	12
SP	-	96	209	-	86	202	-	0	0	-	10	7
SK	-	145	523	-	124	511	-	0	0	-	21	12
VT	416	320	762	374	288	739	9	1	1	33	31	22

Zdroj: Štatistický úrad SR

Tab.5 Štruktúra fariem podľa právnej formy v Prešovskom kraji v roku 2001

Ukazovateľ'	SR	PO kraj	V tom okres												
			BJ	HE	KK	LE	ML	PP	PO	SB	SV	SL	SP	SK	VT
Farmy spolu	71 038	9 066	571	440	1494	619	144	615	1 480	765	334	1 110	209	523	762
Domácnosti (farmy)	63 529	8 299	494	407	1373	566	129	557	1 383	714	300	1 036	184	477	679
Živnostník	175	9	2	-	1	1	-	1	2	-	1	-	-	-	1
Živnostník zapísaný v obchod. registri	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SHR roľník	4 324	346	33	13	72	32	1	29	45	22	7	38	7	14	33
SHR roľník zapísaný v obchod. registri	5	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Slobodné povolanie – fyzická osoba	11	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Živnostník súčasne ako SHR	1 355	157	14	5	26	5	2	6	21	10	18	14	3	12	21
s.r.o	700	98	8	10	7	2	6	4	14	13	6	8	8	8	4
a.s.	123	10	-	-	2	1	2	-	3	-	1	1	-	-	-
Družstvo	722	136	20	5	12	12	3	17	9	5	-	12	7	12	22
Štátny podnik	6	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-

pokračovanie tabuľky č. 5

Príspevková organ.	42	6	-	-	1	-	1	1	1	1	-	-	-	-	1
Organizačná jednotka združenia	2	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-

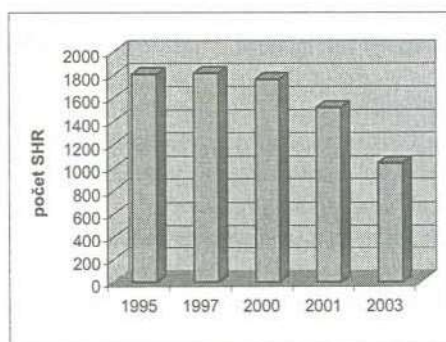
Zdroj: Štatistický úrad SR

3.2 Štruktúra individuálnych hospodárstiev

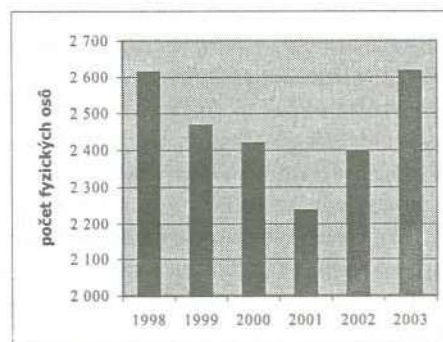
Tempo vývoja individuálneho súkromného hospodárenia ostalo pomalé. Podľa štatistických údajov počet SHR v rokoch 1995 - 1997 vzrástol v rámci Prešovského kraja s následným poklesom, ktorý dosiahol minimálnu hodnotu v roku 2003 a to 1 037 SHR (čo je len 57 % počtu SHR v roku 1995). Priemerná výmera SHR do konca roku 1997 v porovnaní s rokom 1994 klesla z 11 ha na 8,4 ha, lebo novozaložené hospodárstva v rokoch 1995-1997 dosiahli len priemernú výmeru vo výške 5,4 ha a klesá naďalej, v súčasnosti je to priemerná výmera 4,8 ha.

Orientačné informácie z prieskumu potvrdzujú, že štruktúru SHR ovplyvnili aj zmeny zákona o dani z príjmov právnických osôb. Poľnohospodárska pôda SHR na Slovensku v období 1995 - 97 sa zvýšila z 115 tis. ha na 193 tis. ha, ale klesla priemerná výmera z 15,2 ha na 11,4 ha poľnohospodárskej pôdy. Z uvedeného je zrejmé, že od roku 1995 sa zakladajú teda menšie individuálne hospodárstva a väčšie súkromné podniky vznikajú vo forme spoločností s ručením obmedzeným. Postupné vypršanie päťročných daňových prázdnin na pozemkovú daň SHR, (ktoré boli založené do 1. 1. 1995) podporuje opustenie právnej formy SHR. Na štruktúru SHR pravdepodobne pôsobí viac zákon o dani z príjmov. Veľké individuálne hospodárstva (ak majú vysoký základ dane) platia vyššiu daň z príjmu, ako právnické osoby. V praxi sa preto vyskytujú prípady, keď v záujme nižších daní tá istá osoba v súčasnosti podniká vo forme SHR (pôvodná forma podnikania slúži pre poľnú výrobu) i spoločností s ručením obmedzeným.

Obr.15 Vývoj počtu SHR v PO kraji

Obr.16 Vývoj počtu fyz. osôb podnikajúcich v poľnohospodárstve, poľovníctve, lesníctve a rybolove

3.3 Štruktúra právnických osôb

V rámci právnických osôb dochádza k reštrukturalizácii podnikov podľa právnych foriem hospodárenia bez významnejšieho úbytku obrábanej plochy právnických osôb. Časť pôdy družstiev obhospodarujú aj SHR a drobní výrobcovia, ale najmä obchodné spoločnosti. V dôsledku rozdelení zlúčených podnikov v období 1990 - 1998 sa zvýšil počet družstiev, ale v posledných rokoch nastal prudký pokles. Vývoj svedčí o nepriaznivom ekonomickom stave podnikov, ale najmä o tom, že pri družstvách v úpadku už väčšinou vznikajú spoločnosti s ručením obmedzeným.

Obchodné spoločnosti tvoria rôznorodú skupinu podnikov. Ich vývoj najviac ovplyvnilo zahájenie privatizácie ŠM v roku 1995. Pri družstvách v úpadku boli založené nové podniky v rôznych právnych formách, vrátane obchodných spoločností. Zmena právnej formy z družstva na obchodnú spoločnosť nemala širšie uplatnenie.

Z perspektívnych právnych foriem najvyššiu priemernú výmeru dosahujú akciové spoločnosti a družstvá. Podniky bez pôdy (len živočíšna výroba), zvyčajne pôsobia vo forme obchodných spoločností.

3.4 Právne existujúce poľnohospodárske podniky v úpadku

Dlhodobou súčasťou podnikovej štruktúry sú nečinné podniky, ktorých počet sa sústavne zvyšuje. Nečinné podniky zahŕňujú všetky poľnohospodárske podniky, ktoré nie sú funkčné ani v rastlinnej, ani v živočíšnej výrobe alebo v dôsledku prebiehajúcej likvidácie, resp. konkurzu vyrábajú dočasne.

Dlhodobé nečinné podniky, ktoré odovzdali funkčný majetok do vlastníctva iným podnikom, zvyčajne majú vyššie cudzie zdroje, ako majetok. V dôsledku toho podľa novely zákona o konkurze musia podať návrh na konkurz vlastného podniku. Pomerne vysoký je podiel nečinných podnikov, ktoré nie sú ani v konkurze ani v likvidácii. Tento stav môže mať rozličné vysvetlenia, napr. dlhé obdobie od návrhu do vyhlásenia konkurzov, nerešpektovanie novely zákona o konkurze zo strany niektorých nečinných podnikov, nízky záujem veriteľov o konkurzy tých nečinných podnikov, ktoré majetok len prenajímajú, uprednostnenie exekúcií pred konkurzmi, a pod.

Zmeny spôsobu vydania majetkových podielov z transformácie (družstevné podielnicke listy) ovplyvnili spôsob zakladania nových podnikov pri podnikoch v úpadku. K zmenám štruktúry PD často prispievajú aj osobné záujmy vedúcich pracovníkov. Často majú obdobné vnútorné vlastnícke a záujmové pomery, ako pôvodný podnik, resp. podnik riadi ten istý manažment. V niektorých prípadoch už prestalo vyrábať aj nové družstvo založené pri transformovanom podniku.

Vznikajú však aj subjekty s vyváženými vnútornými záujmovými pomermi. Tieto podniky majú nižší počet vlastníkov, ktorí prevzali i majetok iných oprávnených osôb družstva. V zmysle dohôd s oprávnenými osobami dokážu dodržať harmonogram vyrovnania majetkových podielov ostatným osobám, ktoré sa nestali účastníkmi podnikania.

Úspešné nové podniky sa nachádzajú aj medzi užívateľmi majetku na základe nájomných zmlúv, hoci obhospodarujú majetok, ktorý družstvá v úpadku nevedeli využívať alebo prevzali majetok činných družstiev. Tieto podniky veľmi ohrozuje dočasný nájomný pomer.

Poľnohospodárske podniky ubúdajú bez toho, že by sa ukončil nejaký konkurz. Nemožno teda očakávať rýchle pokroky v očistení podnikovej štruktúry. Ochrana priestorovo

rozptýleného nečinného majetku je problematická (rozkrádanie, vandalizmus). Zmeny podnikateľov na poľnohospodárskej pôde by mali prebiehať čím plynulejšie. Exekúcie a konkurzy ohrozujú väčšinu družstiev. Prevaha družstiev medzi nečinnými a najhoršie hospodáriacimi podnikmi má veľa príčin:

- nízke využitie iných foriem hospodárenia, napr. akciové spoločnosti, pri transformácii JRD v roku 1992
- dôsledky direktívneho riadenia a odlišných podmienok hospodárenia do roku 1989, zo súčasných foriem zaťažujú len družstvá (napr. štruktúra majetku, staré úvery),
- dlhodobá stratovosť odvetvia viac oslabilo družstvá. Znášali i extrémne vysoké straty prvých reformných rokov,
- transformačný zákon v roku 1992 bol výsledkom politických dohôd, v ktorých sa uprednostnili otázky, kto má získať majetok. Možnosti vývoja družstiev po transformácii boli zanedbané.
- pokračovanie transformácie majetkových pomerov sa podieľa na zvyšujúcej sa rozdrobenosti vlastníctva. Za uplynuté obdobie podstatnejšie zmeny vlastníckych pomerov dosiahlo len 0,2 % družstiev, t.j. len niekoľko z najlepších podnikov (ktoré po transformácii mierne zvýšili vlastné imanie družstva).

Problémy družstiev sa dostali do úzadia za privatizáciou ŠM, hoci výmera pôdy v družstevnom obrábaní bola viacnásobkom štátnych majetkov. Doterajší vývoj potvrdil nepriaznivé dôsledky, vyplývajúce z toho, že nebola dovŕšená vlastnícka transformácia družstiev podľa zákona 264/95 Z.z. a nepokračuje reforma vlastníckych vzťahov tak, aby rozhodujúcimi podielníkmi boli aktívni členovia družstiev. U podnikov, ktoré vznikli v privatizácii ŠM je osobná zodpovednosť nových vlastníkov nízka v porovnaní s ich právomocami pri nakladaní s privatizovaným majetkom. Nadobudnutie majetku na dlhodobé splátky nenúti majiteľov k jeho ochrane so zodpovednosťou skutočných vlastníkov. Časť podnikov zneužíva túto situáciu, napr. prestala splácať kúpnu cenu, prípadne popri pôvodnom podniku založila nový podnik, do ktorého sústredila lukratívnejšiu časť privatizovaného majetku bez záväzkov. Pomerne dlhé obdobie užívania majetku od jeho nadobudnutia po zrušenie kúpnej zmluvy umožňuje práve nedokonalosť našej legislatívy.

4 Ekonomická situácia poľnohospodárskych podnikov

Ekonomická situácia poľnohospodárskych podnikov v súčasnosti sa zhoršuje. Na rozdiel od rokov 1993 - 1997, kedy sa strata poľnohospodárskych subjektov postupne znižovala, v roku 1998 sa prehĺbila o 200 mil. Sk a v súčasnosti dosahuje okolo 700 mil. Sk. Je to pravdepodobne odraz neustále klesajúceho počtu ziskových podnikov. K výraznému zhoršeniu úrovne hospodárskeho výsledku na ha p.p. došlo vo všetkých právnych formách. Napriek tomu, že obchodné spoločnosti dosiahli pozitívnejšie výsledky ako ostatné právne formy, tieto mali oproti roku 1997 zhoršujúcu tendenciu, aj keď východiskové podmienky, t.j. lepší prístup k úverom, pozitívnosť opravných položiek, boli u nich výhodnejšie. So ziskom skončili hospodárenie iba samostatne hospodáriaci roľníci, ktorí dosiahli aj najvyšší podiel ziskových podnikov (60 %), ale aj u tejto podnikateľskej formy došlo k zhoršeniu hospodárskeho výsledku. SHR boli tiež závislé od dotačnej podpory. Ich lepšie hospodárske výsledky v porovnaní s podnikmi právnických osôb, boli ovplyvnené najmä nižšími nákladmi na poľnohospodársku výrobu, vyššou efektívnosťou vkladov, vhodnejšou ma-

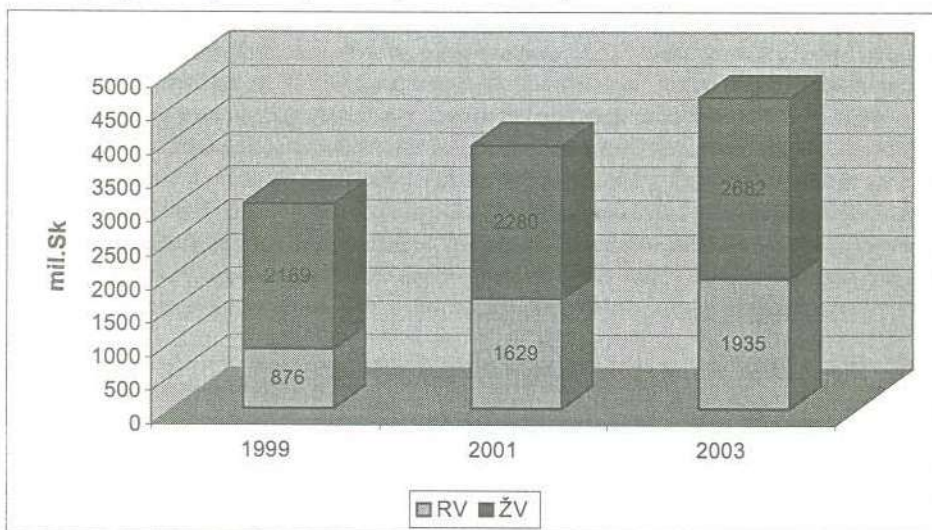
jetkovou a kapitálovou štruktúrou, čo do značnej miery súviselo s ich odlišnou výrobnou štruktúrou.

Z regionálneho aspektu vyplynulo, že v roku 1998 iba v Prešovskom, Banskobystrickom a Košickom kraji sa strata znížila. Objemovo najviac straty sa vytvorilo v Trnavskom, Banskobystrickom a Košickom kraji. Z celkového objemu straty bolo 61,03 % vyprodukované v podnikoch stredného a východného Slovenska, kde v priemere na jeden podnik pripadalo – 1 152 tis. Sk straty, kým na západnom Slovensku – 907 tis. Sk.

Poľnohospodárstvo je dlhodobo charakteristické cenovou disparitou, nízkou likviditou, zápornou výnosnosťou kapitálu a klesajúcou investičnou aktivitou. Finančné toky podnikov sú utlmené, poklesla finančná hotovosť, pretrvávala vysoká zadlženosť a platobná neschopnosť, ktorá vyúsťuje do neuhrádzania záväzkov z obchodného styku, vrátane záväzkov so zmluvných nájomných vzťahov a voči finančným inštitúciám.

Výstražné je, že stratovosťou boli zasiahnuté celé regióny. Je predpoklad, že pri pokračujúcej vyčerpanosti finančných zdrojov podnikov, nedostupnosti úverov a limitovaní dotačných prostriedkov situácia vyúsťi do ďalšej medzipodnikovej zadlženosti a do reálneho tlaku na plošnú likvidáciu podnikov, čím budú ohrozené aj krajinotvorné funkcie poľnohospodárstva.

Obr.17 Vývoj štruktúry tržieb v poľnohospodárstve PO kraja

ZÁVER

Poľnohospodárstvo v ostatnom decéniu prešlo ako na štátnej tak i na regionálnej úrovni hlbokými sociálno-ekonomickými premenami. Za základné problémy poľnohospodárstva Prešovského kraja z pohľadu vývoja po roku 1989 môžeme označiť:

- dlhodobú a prakticky trvalú stratovosť poľnohospodárskeho sektora v celom reformnom období po roku 1989,

- pomerne vysoká zadlženosť väčšiny poľnohospodárskych podnikov, vrátane vnútorného zadlženia (pôda, investície, odložená údržba, vynútené úspory nákladov),
- dlhodobá nízka návratnosť kapitálu v dôsledku nízkej výnosnosti spracovateľského (potravinárskeho) priemyslu, kde tento stav umocňujú pretrvávajúce nadbytočné, ale zároveň nedostatočne modernizované výrobné kapacity,
- existenčné problémy pomerne veľkej časti súčasných poľnohospodárskych podnikov, ktoré po vyčerpaní svojich rezerv vytvárajú reálne riziko svojho zániku, s čím súvisí rast sociálneho napätia na vidieku – jeho vyludňovanie hlavne v oblastiach s nepriaznivými podmienkami,
- nevyjasnené vlastnícke vzťahy k pôde a poľnohospodárskemu majetku,
- postupný nárast neobrábanej pôdy a degradácia kultúrnej krajiny ako časti národného bohatstva.

Súčasný stav v poľnohospodárstve PO kraja je odrazom všeobecných politických pomerov na Slovensku; jeho korene sú zrejme v neformálnych, historicky determinovaných inštitúciách, ako aj v politicko-ekonomických podmienkach. Politická situácia v Slovenskej republike vytvorila bariéry, ktoré bránia transparentnosti a poskytujú etablovaným záujmovým skupinám možnosť využívať rôzne výhody. Manažmenty tradičných poľnohospodárskych družstiev sa zrejme ocitli vo výhodnej pozícii, najmä pokiaľ ide o aplikáciu stratégie prežitia prostredníctvom oneskorovania platieb a tvorby dlhov. Prechod k efektívnemu individuálnemu využívaniu pôdy je brzdený extrémne rozdrobenými vlastníckymi pomermi a veľkosťnými rozdielmi medzi tradične veľkými hospodárstvami a malými farmami súkromných roľníkov, ktorých postavenie je tým zoslabené voči veľkofarmám. Extrémna fragmentácia vlastníctva pôdy je zrejme jedným z hlavných dôvodov, prečo je v Prešovskom kraji tak málo komerčných (na rozdiel od samozásobiteľských) súkromných fariem. Na druhej strane predĺžený proces identifikácie a prevodu vlastníctva (pôdy a iných aktív) je jednou z hlavných príčin klesajúcej výkonnosti roľníckych družstiev.

Prostredie trhovej ekonomiky na rozdiel od direktívneho centralizmu, prináša nové možnosti - slobodné pestovanie plodín podľa potrieb trhu a plodín, ktoré sú pre dané prostredie najvhodnejšie, čo je výhodné jednak z hľadiska znižovania vstupov a prídavnej energie do poľnohospodárstva, ako aj z pohľadu pestovania plodín vo vhodných prírodných pomeroch. Diferenciácia poľnohospodárskeho využitia krajiny z hľadiska prírodných pomerov vedie k zvýšeniu rozmanitosti krajiny a k zvýšeniu jej stability. V nových spoločenských pomeroch sa začínajú vytvárať i predpoklady pre alternatívne ekologické poľnohospodárstvo. Podpora agroturistiky a programov rozvoja vidieka umožňuje ďalší príjem pre roľníkov, čím je možné prinavrátiť sa k tradičným často menej ziskovým farmárskym spôsobom hospodárenia v poľnohospodárstve.

Transformačný proces priniesol okrem nových možností so sebou i iné zmeny. Pokles výkupných cien, útlmové programy, postupné znižovanie dotácií, druhotná platobná neschopnosť a iné faktory zapríčinili zánik niektorých poľnohospodárskych podnikov a zníženie priemerných obhospodarovaných výmer poľnohospodárskej pôdy. Stúpla výmera zaburinených a ladom ležiacich plôch i plôch s postupnou prírodnou sukcesiou, čo síce na jednej strane prispieva k biodiverzite, no na strane druhej môže byť i negatívnym prínosom pre krajinu, napr. v podhorských oblastiach postupné rozširovanie lesa samonáletom znižuje fytoocenotickú rozmanitosť. Zníženie koncentrácie hospodárskych zvierat je tiež pozi-

tívnym prvkom z hľadiska ozdravenia životného prostredia v hospodárskych dvoroch a ich okolí. Nárast cien poľnohospodárskych chemikálií má tiež pozitívny dopad na životné prostredie, nakoľko zapríčinil zníženie ich dávok na nevyhnutné minimum.

Nové riziká však prináša snaha poľnohospodárov v klimaticky priaznivých a veľmi úrodných polohách o maximálne využitie pôdy, vrátane udržania ornej pôdy v predtým zatrávených nivách tokov (napr. mokradiach, ako ekologicky významných krajinných prvkoch). Dominantným znakom nových problémov je uprednostňovanie krátkodobých ekonomických výnosov a využitia zdrojov a územia. Privatizácia a reštitúcie pôdy tiež nie vždy priniesli obnovenie vzťahu k pôde, ale často len vidinu rýchleho zdroja zisku. Na prinavrátenej pôde však skutočne hospodári iba malá časť vlastníkov. Nemožno s presnosťou určiť jednoznačné príčiny tejto skutočnosti, no patria medzi ne hlavne strata vzťahu k pôde, industrializácia vidieka, malá výmera vlastnenej pôdy, klesajúce výkupné ceny poľnohospodárskych produktov, útlm poľnohospodárskej výroby v neekonomických výrobných podmienkach a mnohé iné.

Poznámka: Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0367/03 – Vývojové tendencie regionálnych komplexov východného Slovenska v období globalizácie a transformácie spoločnosti a ich potenciál pre ďalší rozvoj. Vedúci projektu Doc. RNDr. René Matlovič, PhD. mím. Prof. PU.

Literatúra

- DUBCOVÁ, A., 2004, Charakteristika transformačných procesov z aspektu agrogeografie. In: Geografické štúdie 9, Nitra, s.45 – 47.
- GRYKIEŇ, S., 2004, Pryeksztalcenia w rolnictwie Europy Środkowo – Wschodniej ze sycyególnym uwzględnieniem nowych krajów ywiaykowych Niemiec, Polski, i Ukrainy, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, p.167.
- HAMPL, M. a kol., 2001, Regionální vývoj: Specifika české transformace, Evropská integrace a obecná teorie, Univerzita Karlova, Praha, s. 277 - 311
- SABO, P. a kol., 1999, Agroenvironmentálne programy pre Slovensko, OZ Živá planéta, Piešťany, p. 45.
- SPIŠIAK, P., 2000, Základy geografie poľnohospodárstva a lesného hospodárstva, Bratislava, p. 147.
- Štatistické údaje – Hrubý obrat – vybrané ukazovatele v poľnohospodárstve, 1999, 2002, Štatistický úrad Slovenskej republiky.
- Štatistické údaje – Hrubý obrat – vybrané ukazovatele v poľnohospodárstve, 2002, Štatistický úrad Slovenskej republiky.
- Štatistické čísla a grafy, Definitívne údaje o úrode zeleniny a ovocia v SR za rok 1995. ŠÚSR, 1996, Bratislava, p. 68.
- Štatistické čísla a grafy, Charakteristika poľnohospodárstva Prešovského kraja. 44/1997, ŠÚSR, Prešov.
- Štatistické čísla a grafy, Súpis hospodárskych zvierat k 31.12.1995. ŠÚSR Bratislava. (1996) p.28.
- Štatistické čísla a grafy, Definitívne údaje o úrode poľnohospodárskych plodín v SR za rok 1995. ŠÚSR Bratislava. (1996) p.135.
- Pôdohospodárstvo a životné prostredie, Štruktúra zamestnancov v poľnohospodárstve. 1999, ŠÚSR, Bratislava. p. 33.
- Pôdohospodárstvo a životné prostredie, Živočišná výroba a predaj výrobkov z prvovýroby, 9/2001. ŠÚSR Bratislava p.44.

- Pôdohospodárstvo a životné prostredie, Poľnohospodárstvo v Slovenskej republike (vybrané ukazovatele v rokoch 1970 – 1999). ŠÚSR Bratislava (1999) p.88.
- Pôdohospodárstvo a životné prostredie, Živočišna výroba a predaj výrobkov z prvovýroby 12/2003. ŠÚSR Bratislava (2003) p.47.
- Pôdohospodárstvo a životné prostredie, Súpis plôch osiatych poľnohospodárskymi plodinami k 20.5.2000. ŠÚSR Bratislava. (2000) p.38.
- Pôdohospodárstvo a životné prostredie, Súpis plôch osiatych poľnohospodárskymi plodinami k 20.5.2001. ŠÚSR Bratislava. (2001) p. 43.
- Regionálne porovnania v Slovenskej republike za rok 1996. ŠÚSR Bratislava. p.58.
- Výsledky Štruktúrného cenzu fariem za Prešovský kraj. (2001), ŠÚSR Prešov. p.73.
- Štatistický bulletin. 4/2001, ŠÚSR Prešov. p.163.
- Prešovský kraj, región príležitostí. Informačný sprievodca pre investorov a obchodných partnerov. (2002) RPIC Prešov, p.28.
- Bulletin 3/2001, ŠÚSR Prešov. p.151.
- Súpis plôch osiatych poľnohospodárskymi plnými plodinami k 20.5.2003. ŠÚSR Bratislava. (2003) p. 7.
- Definitívna úroda poľnohospodárskych plodín a stavy hospodárskych zvierat v Prešovskom kraji v roku 1999. ŠÚSR Prešov. (2000) p.45.
- Definitívna úroda poľnohospodárskych plodín a stavy hospodárskych zvierat v Prešovskom kraji za rok 2000. ŠÚSR Prešov. (2001) p.45.
- Plán rozvoja vidieka Slovenskej republiky.
- www.maturita.sk, Využívanie pôdy za socializmu.
- www.maturita.sk, Vliv spoločensko – ekonomické transformace na českou a slovenskou krajinu.
- www.cenzusfariem.sk
- www.wikipedia.sk
- www.biospotrebitel.sk
- www.europa.sk/test/dokumenty/new/Polnohospodarstvo%202003.pdf
- www.eu.int/pol/agr/index_sk.htm - 34k.

AGRICULTURAL TRANSFORMATION PROCESSES IN THE PREŠOV REGION

Summary

During the last decade, since the 1990s, the Slovak agriculture has undergone deep social-economic changes at national as well as regional rank. After 1989, the agriculture in Prešov had to face following problems:

- Long-lasting and permanent deficit in agricultural sector since 1989
- Big contract debts in most agricultural companies, including inter-contract debts (soil, investments, adjournment of servicing, forced savings of costs)
- Low long-lasting economic return of investment due to low profitability of manufacturing (food-processing) industry. This situation is highlighted by not modernised excess capacities.
- Existential problems of the agricultural companies, which may lead to their demise, are related with social problems in the countryside - especially depopulation of unfavourable regions.
- Unclear ownership in soil and agricultural property
- Continuous increase of non-cultivated soil and reduction of cultural landscape as a part of national wealth

Current state of East-Slovak agriculture is a reflection of general political conditions. It has rooted from informal, historically determined institutions as well as political-economic conditions. Political situation in Slovakia has formed barriers that obstructed transparency and provide interest groups with various accounts. The management of cooperatives have occurred in advantageous position, particularly in strategy of survival and the late payments as well as making debts. The transition to effective individual soil exploitation is hampered by extremely atomised property ownership and size discrepancy between big and small farms. The extreme fragmentation of soil ownership is thus one of main reasons why there are so few commercial private farms in the Prešov region. On the other hand, the process of identification and ownership transfer (soil and other assets) is one of crucial causes of decreasing efficiency of cooperatives. Both types suffer from interventional politics and institutional uncertainty caused by long-lasting transfer of property rights.

Recenzovali: Doc. MVDr. Eva Durdiková, PhD.
RNDr. Radoslav Klamár, PhD.